

Muotokuvia aikansa lapsista

Helsingin yliopiston venäläisen kirjallisuuden tutkijat esittelivät tutkimustaan 10.5. järjestetyssä Venäläisiä muotokuvia -seminaarissa. Päivän aikana kuultiin 12 esitelmää, joissa Slavistiikan ja baltologian laitoksen vanhat konkarit ja uunituoret tutkijat valottivat tämänhetkisiä tutkimuskohteitaan. Seminaari oli laadittu muotokuva-konseptin ympärille: varsinaisen tutkimusaiheen tai -näkökulman sijaan tarkoituksena oli esitellä itse kirjailijoita. Alaotsikot ”Klassikkogalleria”, ”Neuvostopotretteja?” sekä ”Sankareita ja antisankareita” jakoivat esittelyt paitsi ajallisesti myös temaattisesti kolmeen ryhmään: kanonisoituihin jättiläisiin, tavallisiin kirjailijoihin ja kirjallisuuden kummajaisiin.

Jättiläisten valossa ja varjossa

Heti aamusta sukellettiin syvälle kirjallisuuden raskaaseen sarjaan: Ben Hellman kertoi Leo Tolstoille maailmalta saapuneista yhteydenotoista, erityisesti ensimmäisestä suomalaisesta kirjeestä vuodelta 1887. Sen oli kirjoittanut kenraaliluutnantti C. R. Sederholm (1818–1903), joka eläkkeelle siirryttyään uppoutui pohtimaan kaikkien uskontojen taustalla piilevää yhteistä ydintä. Sederholmin kirje oli uskonnonfilosofinen keskustelunavaus, johon Tolstoi vastasi loppujen lopuksi peräti kolmella kirjeellä. Hellmanin aikomuksena on kääntää ja julkaista näiden kahden hengenheimolaisen lyhyt kirjeenvaihto kommenttien kera.

Pekka Pesonen puolestaan palasi esitelmässään jo 37 vuotta sitten gradusta alkaneeseen ja väitöskirjaan johtaneeseen tutkimusaiheeseensa, Andrei Belyin *Peterburgiin* (1913–1922). Belyin elämän ja romaanin pääkohdat

kerrattuaan Pesonen yllätti kertomalla, että teoksella on itse asiassa suomalainen ”sukulainen”. Irmari Rantamalan *Harhama*-romaanin (1909) yhteydet *Peterburgiin* on alun perin nostanut esiin Leo Lindsten. Pesosen pitkäaikaisena haaveena on tehdä viimeinkin vertaileva tutkimus näistä kahdesta teoksesta.

Seuraavaksi valokeilaan astuivat nuoret klassikotutkijat. Hanna Ruutu jatkoi kirjeenvaihtoteemaa käsittelemällä Tsvetajevan ja Pasternakin kiihkeitä kirjeitä keväältä 1923. Aikeistaan huolimatta runoilijat eivät tuolloin tavanneet ja suhde säilyi puhtaasti platonisena: ”Kyseessä oli sellainen sielujen sympatia, joka on mahdollinen vain kahden kirjailijan välillä”. Jussi Hyvärinen puolestaan eritteli musiikki-motiivia ja musiikillisia elementtejä Mandelštamin runoissa. Yleisöä kiehtoivat runoilijasta tutkimassa runoutta. ”Apua siitä on sen verran, että kun kirjoittaa sekä tutkimusta että runoja, voi aina vaihtaa toiseen, kun toinen alkaa ahdistaa,” kommentoi Hyvärinen.

Sanna Turoma muistutti, että klassikkokin on suhteellinen käsite, jonka saa kyseenalaistaa. Hänen aiheenaan oli Joseph Brodsky jälkikolonialismin valossa ja varjossa, mutta esitelmä olikin innostava pikakurssi Edward Saidin lanseeraamaan orientalismiin ja sen venäläiseen variaatioon, itse Brodskyyn ei puolessa tunnissa ehditty. Kaukasus-topos on Venäjän 1800-luvun orientti; Pietarin suhde Siperiaan ja Kaukasukseen on analoginen Euroopan ja sen siirtomaiden suhteelle.

Tavanomaisuus extreme-lajina

Neuvostoaikakauteen siirryttäessä esiin nousi kysymys siitä, miksi

tutkija valitsee kohteekseen vain ”tavallisen” kirjailijan. Valintojaan joutuivat puolustelemaan niin Mari Raami kuin Hannes Viimarantakin. Raami esitteli Ahmatovan ja Tsvetajevan varjoon jääneen Olga Berggoltsin tuotantoa lyhyen neuvostohistorian katsauksen kautta. Raamia kiinnostaa aikalaisreseptio – Berggoltsin merkitys omalle sukupolvelleen – ja hän keskittyi erityisesti Berggoltsin Leningradin radioassa vuosina 1941–45 lukeman runouden merkityksen yleiseen mielialaan.

Neuvostorunoilija Boris Slutskin puolestaan kirjoitti sotarunojen ohella myös ahkerasti Stalin-kritiikkiä pöytälaatikkoon. Viimaranan mukaan Slutskin laaja tuotanto toimii mielenkiintoisena oman aikansa todistusaineistona, vaikka yksittäin tarkasteltuna runojen ylevyyttä häiritsee mm. Slutskin taipumus kirjoittaa metaforansa auki. Tavallisuuden tutkiminen lie-neekin akateemisessa maailmassa extreme-laji.

Neuvosto-osioon sijoittuivat myös seminaarin ainoat venäjänkieliset esitelmät. Gennadi Obatinin esitelmä oli jo aihevalintansa puolesta ”kehysten ulkopuolella”: kyse ei ollut tietynta kirjailijan vaan kokonaisen aikakauden muotokuvasta. Obatinin tutkii vallankumouksen ajan ilmapiiriä; minkälaisin käsittein ja symbolein sitä kuvattiin aikansa taideteksteissä, niin kirjallisissa (esim. Pasternak, Blok) kuin vaikkapa maalaustaiteessa (Petrov-Vodkin). Taiteen kielen täydellisen uudistamisen sijaan vanhat, varsinkin uskonnolliset symbolit lanseerattiin uuteen, poliittiseen käyttöön. Pietarilainen runoilija ja klassisen filologian spesialisti Sergei Zavjalov puolestaan esitteli Viktor Krivulinin runoutta tämän runokielen kehityksen kautta. Vuosien saatossa Krivulin siirtyi sujuvasti *underground*-tyylilikeiluista konservatiivisempaan muotoon ja

takaisin.

Eksentrikköjen homogeneisuus

Seminaarin viimeisessä osiossa käsiteltiin kirjallisen kentän kummajaisten tekoja ja teoksia. Imaginisteista väitöskirjaa kirjoittava Tomi Huttunen kertoi suhteellisen tuntemattomasta kirjailijasta, Anatoli Mariengofista, jolta on kuitenkin suomennettu peräti kaksi teosta, *Kyynikot* (1928) ja *Romaani vailla valhetta* (1926). Tästä ”Mariengof-mainoksesta” kävi ilmi kirjailijan rooli niin imaginistien johtohahmona, Jeseninin ystävänä, kyynikkona, kuin Vsevolod Meyerholdin sanoin ”tasavallan ainoana dandynakin”. On helppo uskoa, että Mariengofin elämä ja tuotanto manifesteineen ja eksentrisine tempauksineen on suotuisaa materiaalia kirjallisuudentutkijalle.

Samaa voi sanoa Ulla Hakasen esittelykohteesta, Jevgeni Haritonovista, joka ei ole kirjallisuuden historian vakiokasvo – eikä useimpien mielestä tarvitse ollakaan. Haritonovilla kirjoittaminen ja miesten välinen rakkaus nivoutuvat erottamattomasti yhteen, hän näkee homot apokalyptisena kauneuden palvojen lahkona, Jumalan lemmikkeinä. Haritonovin tyylille ominainen fragmentaarisuus on Hakasen mukaan tyypillistä kaikille hänen tutkimilleen venäläisille homokirjailijoille. Yleisöstä heitettyyn kysymykseen ”Miksi he ovat niin homogeenisiä?” Hakasen ei kuitenkaan halunnut vielä tutkimuksen tässä vaiheessa vastata.

Seminaarin kivoin aihe oli säästetty viimeiseksi: se oli esitelmistä ainoa, jossa kirjailijan sijaan piirrettiin potretteja fiktiivisistä hahmoista. Joseph Brodskysta väitelleen Maija Könösen nykyinen aihe on ”mielipuolten” muistiinpanot ja päiväkirjafiktio kirjallisuuden alalajina. Gogolin prototyyppistä lähtenyt, Dostojevskin kellariloukon ihmisessä täydellistynyt ja nykypäivän ”netti-hulluihin” jatkunut perinne on tuttu

jo Könösen luentosarjasta. Uutta oli aiheen tuominen eurooppalaisen kirjallisuustradition kontekstiin: mielipuolten sukuun länsieurooppalaisessa haarassa esiintyy sellaisia nimiä kuin Goethe ja Gustave Flaubert. Ensisilmäyksellä hyvin venäläiseltä tuntuva ilmiö ei olekaan Venäjän kirjailijoiden yksityisomaisuutta.

Ihmiset muotokuvien takana

Tutkijain otsikkovalinnat paljastavat kaksi tendenssiä: suoraviivaisen toteavan ja runollis-assosiativisen. Edellinen on yksiosainen ja ytimekäs, tarkoituksena on rajata kohde selkeästi ja yksiselitteisesti (”Mandelštam ja musiikki”).

Runollis-assosiativinen puolestaan on kaksiosainen; ensimmäinen osa on lennokka intertekstuaalinen sitaatti joko kirjailijan omasta tai aiheeseen muuten liittyvästä tekstistä, kaksoispisteen jälkeen tuleva selkokielineen osa rajaa tutkimuskohteen ja vastaa funktiotaan suoraviivaisen toteavaa otsikointia, mutta on yleensä hieman pidempi ja rajaa kohteensa tarkemmin kuin edellä mainittu (”Teemoja, variaatioita ja suuria tunteita: Tsvetajeva ja Pasternak keväällä 1923”). Sitaatti voi olla suora tai oivaltavasti aiheeseen muokattu, lisäksi on mahdollista ellei jopa suotavaa poimia sitaattiksi jokin aiheeseen perinteisesti liittyvän tekstin, jolloin syntyy aivan uudenlaisia assosiativisia kytköksiä, intertekstiksi voi nousta jopa kokonaan toinen kirjallisuusgenre

(”Neuvostohistoriaa vasta-alkajille ja edistyneille: Olga Berggolts”). Tyypillistä tällaiselle otsikoinnille on, että se tarjoaa pienen pähkinän purtavaksi: todellinen merkitys ja sisältö avautuvat kuulijalle vasta esitelmän edetessä.

Otsikkovalinnan voi ajatella kertovan jotain itse tutkimuskohteen luonteesta. Eniten suoraviivaista varianttia löytyi neuvostoosiosta, eksentrikoista puolestaan kerrottiin varsin lennokkaiden otsikkojen avulla. Ymmärrettävää on myös se, että Tolstoi-esitelmän otsikko on asiattyylisempi kuin Andrei Belyin (”Kun Tolstoi sai kirjeen Suomesta” vs. ”Tajunta säpäleiksi ja maailma uusiksi”). Mutta mistä kertoo se, että puolet runoilijaesitelmistä oli otsikoitu suoraviivaisen toteavasti? Entä se, että venäjänkieliset tutkijat eivät käyttäneet runollis-assosiativista varianttia lainkaan?

Kuinka paljon otsikko- ja aihevalinta kertovat itse tutkijoista? Kirjallisuustiedon karttumisen ohella tämän kysymyksen pohdinta olikin seminaarin mielenkiintoisinta antia. Oli hauska tavata arvostetut opettajat ja laitoksen tutkijat kaikki yhdessä kertomassa vapautuneesti omasta aiheestaan, kuulla perusteluja ja anekdootteja tutkimuksen tiimoilta – kohdata ihmisen tutkimuksen takana. Vai tiesikö joku ennen tätä seminaaria, että Hannes Viimaranta kadehtii Mari Raamin otsikointia tai että Pekka Pesonen näkee itsensä vanhana jääjänä?

Ira Österberg

Suomalais-ugrilainen musiikkiperinne esillä Imatralla

harvinainen perinnemuoto on ekstreemintä mitä Maailmanmusiikin keskus on julkaissut”, totesi levyä esitellyt Jarkko Niemi. Tässä hän on oikeassa, sillä levy on ensisijaisesti dokumentti kaukaisesta laulukulttuurista, jonka taustoja Niemi kiitettävästi käsittelee levyn

noin 40-sivuisessa kansilehtisessä. Tarkempien analyysien aika koittaa myöhemmin.

Mordvan valtionyliopiston professorit Ljudmila ja Nikolai Bojarkin esittelivät alustuksissaan mordvalaista musiikkiperinnettä. Kummastakin esitelmästä kävi